

◎ An Lúibín ◎

24 Eanáir 2005

◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆

Taobh eile an tsúnámaí

The bodies left by the sunami are being retrieved, burned or buried. What of the social and political implications, and of human memory?

Cúis áthais é gur thug an domhan aird chomh mór agus chomh luath sin ar chás na ndaoine a d'fhulaing tubaiste na dtonnta móra Lá 'le Stiofáin. Díol spéise é an chaoi a ndeachaigh na tonnta céanna i bhfeidhm ar chúrsaí sóisialta agus polaitíochta sna tíortha atá i gceist.

Go dtí le déanaí bhí cogadh fraochmhar ar siúl idir an rialtas agus scarúnaithe Taimileacha an LTTE, cogadh a d'fhéadfadh tosú arís; ach tugadh an dá thaobh le chéile chun déileáil leis an scrios. Níor bhí fhada go raibh cuid den phobal Taimileach ag gearán go bhfuil a gceart den chabhair á cheilt orthu ar chuíseanna polaitiúla. Táthar á rá gur chóir don dá thaobh an deis a thapú chun comhréiteach buan a dhéanamh, cé gur dócha nach leor aon tubaiste amháin, dá mhéad í, chun an mhímuinín agus an fuath a shárú. Ní mór do na polaitoíri a dtoil a chur leis an obair, agus is mór an cúnamh chuige a fhios a bheith ag an dá thaobh gur beag toradh a bheidh ar an troid feasta. Idir an dá linne, i measc na drochairsmaí eile, tá na toibreacá chomh salaithe le salann nach mbeidh siad inúsáidte go ceann trí bliana – rud a rachaidh chun dochair do na milliúin duine. D'fhéadfaí teacht gan an troid agus an scéal mar atá.

In Aceh na hIndinéise agus in áiteanna eile dá leithéid d'fhág na tonnta an talamh seasc le salann cois farragine, i dtreo nach féidir rís a chur ann go ceann cúig bliana eile ar a laghad; tá an cósta fén athraithe go buan i Sumatra (atá ag críochantacht le hAceh). Ar nós Sri Lanka, tá Aceh i ngreim cogadh salach scarúnachais, agus tá idir 20,000 agus 40,000 saighdiúir ann. Cuirreadh na mílte saighdiúir eile ag obair sna ceantair mhillte ag tabhairt na marbh amach. Sa chuid eile den chóige leanann an troid i gcónaí, agus leath na saighdiúirí gafa leis, b'fheidir, seachas cabhair a chur ar fáil. Idir an dá linn tá gach dream ag cur i leith an dreama eile go bhfuil siad ag creachadh na n-earraí a tháinig ón iasach.

Dhearbhaigh na fórsaí slándála, ar chúiseanna slándála, nach ceadmhach d'iriseoirí agus do lucht cabhrach dul amach leo féin gan chosaint an Airm, cé go ndúirt scarúnaithe GAM nach raibh rún dá laghad acu na heachtrannaigh a ionsaí. Ach deirtear gurb é an páipéarachas an rud is mó atá ag teacht idir an pobal agus an cúnamh, go háirithe sna háiteanna iargúlta. Ní thugtar cúnamh ach do dhaoine a bhfuil na cáipéisí cearta acu, ach chaill formhór na ndaoine a gcártaí aitheantais. Déantar cártaí na n-oibrithe deonacha féin a sheiceáil arís agus arís eile. Tá cairn earraí ag na postanna míleata, ag oifigí ceantair agus ag na haerphoirt atá faoi smacht an Airm, agus uaireanta is deacair d'ardfheidhmeannaigh féin teacht ar na hearraí úd lena ndáileadh.

Is léir do chách nach féidir an cogadh a chríochnú ach amháin trí chomhréiteach. Sin cuspóir an rialtais nua, ach tá na ginearál beag beann ar na polaitoírí sa chás seo. Tá gá ag na ginearál le comhrac, agus tá cuid mhaith den Arm gafa le gnóthaí neamhdhlíthiúla sa réigiún; tá drugaí flúirseach síos an bóthar i Sumatra. Tá an t-iarann á bhualadh go binn agus é te. Idir an dá linn, tá bunadhbh na háite gafa idir dhá lámh láidir, agus is í lámh na nginearál an ceann is measa. Deir GAM go bhfuil siad ullamh teacht chun caidirne, agus tá an rialtas chun dul chun cainte leo gan mhoill i Helsinki. Ní fios cén aird a thabharfaidh na ginearál air sin.

San India threisigh gné den seachóras sainaicmeach de bharr an scriosta. An 't-aos seachanta' atá ag cur na marbh ag Nagapattinam in oirdheisceart na tíre, áit ar mhabháil an súnámaí na mílte. Thug Gandhi

‘muintir Dé’ ar an aos úd, agus tá grá Dé tuilte acu anois, ós iad a dhéanann an obair nach ndéanfadhbh duine ar bith eile: fáil réidh le bruscar, ba marbha a fheannadh, leithris a għlanadh. Maslaíttear iad agus ionsaíttear iad; ach is iad atá ag baint na mítte corp lofa anois agus á ndó, agus bréantas an bháis ina mórthimpeall faoi loscadh na gréine. Tá aos na seachanta i mbun an tsaothair is dual dóibh, de réir na nösanna ársa.

Ní raibh an Astráil chun deiridh i gcúrsaí cabhrach. Chuaigh dochtúirí, saighdiúirí agus oibrithe deonacha anonn ag soláthar cabhrach. Tá na milliúin dollar geallta ag an Rialtas do na tíortha atá i gceist, idir bheag agus mhór. An Astráil atá i réim sa Chiúin-Aigéan, agus í ag cothú stáitíní laga ar mhaithle lena slándáil féin; anois, agus an scéal mar atá, tá sí in ann teacht i dtír ar an tubaiste san Áise. Agus ní cúnamh neamhchoinníollach é: tá pacáiste billiún dollar le tabhairt ag an Astráil don Indinéis ar feadh cúig bliana; ach ach níl ina leath ach airgead ar iasacht, agus tá 70% de theacht isteach na hIndinéise á úsáid cheana féin chun fiacha a íoc. Tá droch-cháil na calaoise ar na húdaráis in Aceh, agus beidh an Astráil agus an Indinéis ag riadarbh an airgid in éineacht. Is léir go bhfuil rialtas nua na hIndinéise sásta dul sa tóir ar chaimiléirí (gabhadh gobharnóir Aceh féin tamall ó shin). Tosú maith leath na hoibre.

Ní buan ár gcuimhne ar na tubaistí; ní bheidh sa cheann seo ach imeacht eile de chuid na staire, dá chosgraí é mar scéal. Beidh rian an tsúnámaí ar na tíortha úd go ceann i bhfad, ach beidh ár n-aird ar rudáil eile. Mar a dúirt iriseoir áirithe, cá mhéad againn a chuimhníonn ar an seasca míle duine a maraíodh i Liospóin na Portaingéile san 18ú haois de bharr crith talún agus oibriú na farraige, gan trácht ar na milliúin a fuair bás le gorta sa tSín lenár linn? Is maith an rud í an chabhair thráthúil; ach cuimhnímis freisin ar ar tharla cheana, agus ar a dtarlóidh feasta.



Na leabhair is ansa leo

The latest list (from Feasta) of best-selling books in Irish. Féach: www.feasta.ie.

Liosta de na leabhair Ghaeilge is mó díol faoi láthair ó eagrán na Nollag de *Feasta*: Díol spéise é go bhfuil cúpla aistriúchán ó Bhéarla ann. Fanaimis anois le haistriúcháin ó theangacha eile; tá gá le haer úr ón taobh amuigh.

1. Lastall den Scáthán & a bhFuair Eilís Ann Roimpi

Lewis Carroll
N. Williams a d'aistrigh
Coiscéim, BÁC, 2004. Bog. €7.50

2. Bás Tobann

Anna Heussaff
Cois Life, BÁC, 2004. Bog. €15

3. In Inmhe

Tomás Mac Síomóin
Coiscéim, BÁC, 2004. Bog. €5

4. Eaglais na gCatacómáí

Pádraig Standúin
CIC, Indreabhán, 2004. Bog. €15

5. Harry Potter & a Órchloch

T.K.Rowling
Máire Nic Mhaoláin a d'aistrigh
Bloomsbury Press, 2004. Crua. €15.99



How many read Irish? The defunct magazine Cuisle may provide some answers.

Is cuimhin le cuid againn an iris Ghaeilge ba shnasta agus ba shofaisticiúla riamh. Cuisle ba theideal dó, agus (más buan ár gcuimhne) mhair sé roinnt blianta ón mbliain 1999 amach. Is é is mhó a bhásaih í ná easpa acmhainní agus tacaíochta, agus níor tháinig aon rud ina hionad. B'fhéidir – mar a ghearán léitheoir amháin – go gcuireadh sí an iomarca treise ar chúrsaí teanga, ach bhíodh a lán rudaí eile inti freisin, agus bhí mealladh neamhchoitianta sa leagan amach. Agus ní raibh eagla uirthi roimh an dátheangachas; bhaineadh sí feidhm as Béarla mar áis don té nach raibh a chuid Gaeilge ar fheabhas, rud a thaitin leis na léitheoirí.

In Eagrán 13, Samhain 1999, dúirt an tEagarfhocal rud nach bhfuil inséanta: ‘Publishing in Irish, like publishing for hang-gliding or freshwater fishing, is niche-publishing.’ Tarraingíodh ceist anuas atá ina ceist bheo fós: cá mhéad duine a léann Gaeilge uair sa tseachtain nó uair sa mhí?

Is deacair freagra cruinn a thabhairt air sin, ach tá sé ag luí le réasún agus le fianaise gur 10,000 ar a mhéid ar fad atá ann [as 71,000 a dúirt gur labhair siad Gaeilge gach lá]. Agus ó tharlaíonn cuid diobh sin ar aon teallach le chéile, ní féidir níos mó ná 5,000 cóip d’iris Ghaeilge ar bith a dhíol. Dúshlán mór 3,000 féin. Rud is gaire do 1,000 ní hannamh é.

Inniu féin, sé bliana tar éis gur scríobhadh na focail sin, ba dheacair a rá gur tháinig athrú mór ar an scéal. Agus cuitear ceist eile:

An beart a rinneadh nuair a cuireadh túis le Cuisle, an beart sách uileghabhálach a bhí ann? An bhfuil an iomarca páipéirí laga Gaeilge ann fós? *Feasta, Comhar, Cuisle, An tUltach, Foinse, Lá*: nach iomaí iris é sin le freastal ar niche?

An t-athrú is mó a tharla ó shin ná gur imigh *Cuisle* agus gur tháinig an iris ar-líne *Beo*. Tá éagsúlacht go leor ag baint le *Beo* agus tá teacht uirthi ag Gaeilgeoir ar bith a bhfuil ríomhaire aige; ach ní mór do na haltanna a bheith sách gearr, agus is iomaí duine arbh fhearr leis a leithéid a léamh ar pháipéar. (Tá beocht fós in aigne an tseansaoil.) Níor éirigh le *Feasta* agus *Comhar* riamh an leimhe a sheachaint ar fad, ní á chasadadh leis an heagarthóirí é, ós mór an gaisce ann féin é iris Ghaeilge a chur amach. Ach feictear na hainmneacha céanna i gcónaí, agus ní thar mholadh beirte atá cuid mhaith den ábhar. Tá bun fós le cás Chuisle:

Buntáiste a bheadh ann aon iris láidir amháin a bhunú. Iris phrofaisiúnta. Iris a mbeadh daoine i dtionscal na foilsitheoireachta agus na margáiochta á stiúrú. Is minic pósadh ina róstadh, a deir tú. Ach léiríonn suirbhé Chuisle gur iris trí nō ceithre scór leathanach is fearr a dhéanfadh freastal ar an margadh. Iris a mbeadh tacaíocht ionlán na n-eagraisí Gaeilge aici. Iris ilghnéitheach do phobal ilghnéitheach.

Ach admhaíodh san Eagarfhocal go bhfuil dhá thaobh ar scéal an ilghnéitheachais:

There is arguably no bond or common ground between Irish readers of varying ages, professions or backgrounds apart from the medium, Irish, in which they read. Because of this, publication in Irish has remained introverted and self-referential for generations.

An teanga ar son na teanga, gan aon rud eile ann a thabharfadhl na léitheoirí le chéile. Dá mbeadh sainghrúpaí móra ann b'fhurasta freastal ar leith a dhéanamh ar gach dream acu de réir ceirde nō aoise. Agus an scéal mar atá, ní mór díriú ar an aon rud atá i bpáirt acu: an Ghaeilge. Bhí claonadh éigin ag Cuisle féin chun é seo a dhéanamh, mar a dúradh, ach ní raibh an t-eagarthóir dall ar an gcontúirt.

A good magazine beating the old linguistic drum and evoking the state’s duty towards the language would probably meet with success even today. But this success would be a little hollow. The question is: how can we take on the real world in Irish?

Rinne Cuisle iarracht ar thabhairt faoin saol mar a bhí, agus bhí sé de bhua aici go raibh blas an-chomhaimseartha uirthi, murab ionann is na hirisí Gaeilge eile, a bhfuil blas sách stálaithe orthu ó am go chéile, d'ainneoin a ndíchill.

Sa bhliain 1999 rinne Cuisle suirbhé ar 150 léitheoir mar chion samplach. Bhí 42 (27.45%) acu i mBaile Átha Cliath, 80 (52.28%) in áiteanna eile in Éirinn, agus 30 (19.6%) thar lear. Díol spéise í freisin aois na ndaoine a léadh í: bhí 14 (9.3%) idir 15-25 bliain d'aois, bhí 40 (26.6%) idir 25-40, agus bhí an fuílreach (64%) os cionn 40. Is léir ón sampla seo nach raibh aon easpa éagsúlachta ar lucht léite na hirise, agus dá dtiocfadh a leithéid arís, bheadh fálte sách leathan roimpi. Bheadh Cuisle beo fós ach na hacmhainní a bheith ar fáil aici ar dtús. Má thagann a leithéid eile, seachnaítear an botún sin.



Ó na nuachtáin Ghaeilge

TG4's Irish-language soap, Ros na Rún, has been sold to America.

Scéal le hEoghan Ó Neachtain ar Foinse: 'Ní fios dom gur cheannaigh dream ar bith thar lear Fair City riamh ná aon cheann eile de na sobail a dhéantar anseo in Éirinn. Ach tá WYBE, stáisiún a bhfuil 2.9m de lucht féachana aige in Philadelphia, i ndiaidh na dollair a chur ar an tábla agus Ros na Rún a cheannach'. Deir Trevor Ó Clochartaigh, an léiritheoir, gur dearbhú é ar 'ardchaighdeán na sraithe' – cibé ciall atá leis an bhfrása sin agus cúrsaí sobail á phlé. Tá súil aige aige go gcuirfidh cainéis eile thar lear suimi Ros na Rún, i Meiriceá go háirithe.

Mar a dúramar go minic cheana, ba chóir do SBS súil a chaitheamh ar a leithéid agus gan an treise ar fad a chur ar chláir fhaisnéise ó Éirinn i mBéarla amháin, dá fheabhas iad. Tá ár gcraoltóir náisiúnta, an ABC, ag taispeáint sobaldráma Béarla atá suite i mBaile Átha Cliath. Cén fáth nach mbeadh lucht féachana ann i gcomhair Neighbours na Gaeilge?

Public support for a new Irish-language station.

Tá Foinse tar éis a fhógaírt go measann 89% (naonúr as gach deichniúr) de phobal na hÉireann go bhfuil tábhacht leis an nGaeilge. An suirbhé a léirigh é seo tá sé le fáil i dtuarascáil a rinneadh le haghaidh Choimisiún Craolacháin na hÉireann. 57% de na daoine a ceistíodh dúirt siad go raibh tábhacht leis an nGaeilge don thír agus dóibh fhéin. Léiríonn an tuarscáil, más fíor, go bhfuil meas ann ar Raidió na Gaeltachta; ach tuigtear do Foinse go molfar breis éagsúlachta. Má chuirtear stáisiún nua ar bun beidh sé á dhíriú ar an aos óg agus ar an bpopcheol, agus beidh liricí Béarla le cloisteáil – rud atá coiscthe ar Raidió na Gaeltachta.

Tá eileamh suntasach ar chláir dhátheangacha, de réir mar adeir suirbhé a rinneadh ar son Choimisiún Craolacháin na hÉireann agus Fhoras na Gaeilge. Bhí 84% i bhfabhar na gclár sin, agus 87% de dhaoine idir 15 agus 34. Is dócha go bhfuil móran daoine óga ar an dream mór (75%) nach n-éisteannt le clár Gaeilge riamh.



Ceistneoir

UCC and Fios Feasa want your views on Irish-language software (our thanks to Marc Ó Conaill for the information below).

Tá Fios Feasa agus Coláiste na hOllscoile Chorcaí ag déanamh staidéir ar leaganacha Gaeilge de bhogearra a sholáthar.

Féach an ceistneoir thíos chun do thuairimí a chur in iúl:
<http://www.fiosfeasa.com/ceistneoir.htm>

Turas Luka Bloom

Luka Bloom is preparing for an Australian tour – see the dates below.

Tá Luka Bloom (nó Lúca Blúm, más fearr leat é) ar a bhealach go dtí an Astráil. Níor bh fhéidir leis teacht anuraidh de bharr galar scornaí, ach idir an dá linn rinne sé albam nua: *Innocence* (Shock Records), a bheidh ar fáil i mí na Feabhra.

Deir sé go bhfuil an-lé aige leis an Astráil, áit a mbíonn sé ar a shuaimhneas. Is dóigh leis go bhfuil na hAstrálaigh agus na hÉireannaigh an-chosúil lena chéile – an chiall chéanna don ghearrann acu, b'fhéidir.

Dátaí an Turais
Márta 2005

Dé Domhnaigh	13	Fly By Night	Perth
Dé Máirt	15	Tilley's Devine Café	Canberra
Dé Céadaoin	16	Tilley's Devine Café	Canberra
Déardaoin	17	Tilley's Devine Café	Canberra
Dé Sathairn	19	Governor Hindmarsh	Adelaide
Dé Domhnaigh	20	Athenaeum Theatre	Melbourne
Dé Céadaoin	23	Enmore Theatre	Sydney
Déardaoin	24	The Tivoli	Brisbane
Dé Sathairn	26	East Coast Blues & Roots Festival	Byron Bay
Dé Domhnaigh	27	East Coast Blues & Roots Festival	Byron Bay

Mura mian leat An Lúibín a fháil, cuir teachtaireacht chun: colger@melbpc.org.au